

Yusuf Akçura

MÜVERRİH LÉON
CAHUN VE MUALLİM
BARTHOLD'A GÖRE
CENGİZ HAN

&

TÜRK VE TATAR BİRDİR

&

(HALÎM SÂBÎT / KUZEY TÜRKLERİNDE
TÜRKÇÜLÜK VE TATARCILIK)

Yayına Hazırlayan:

Dr. Mehmet Kaan Çalen

ÖTÜKEN

YUSUF AKÇURA; 2 Aralık 1876'da Moskova'nın doğusunda-ki Ulyanovsk'ta (eski adıyla Simbir) dünyaya geldi. Kazan'a göç etmiş Kırım Türkleri'nden aristokrat bir ailenin mensubu idi. Babası çuha fabrikası sahibi fabrikatör Hasan Bey, annesi Yunusoğulları'ndan Bibi Kamer Banu Hanım idi. 2 yaşında iken babasını kaybetti ve annesi ile birlikte yedi yaşına gelmeden İstanbul'a göç ettiler. Annesi, İstanbul'da Dağıstanlı Osman Bey ile evlendi. Kuleli Askeri Lisesi'nde öğrenim gördükten sonra 1895 yılında Harbiye Mektebi'ne girdi. Okulun 2. sınıfında iken Türkçülük hareketlerine katılmaktan dolayı 45 gün ceza aldı. Erkân-ı Harbiye sınıfına ayrıldıktan sonra askeri mahkeme tarafından müebbet olarak Fizan'a sürgün edildi ve askerlikten uzaklaştırıldı. Fizan'a sürgün edilen diğer 83 kişi ile beraber 1899'da Trablusgarp'a ulaştı. Onları Fizan'a gönderecek yol parası bulunmadığından Trablusgarp'ta hapsedildiler. İttihat ve Terakki Partisi'nin girişimleri sonucu bir süre sonra şehir içinde serbest dolaşma izni aldı ve kendisine bazı resmi görevler verildi. Aynı yıl, kendisiyle birlikte sürgün edilmiş olan Ahmet Ferit Bey (Tek) ile Fransa'ya kaçtı. Paris'te üç yıl Siyasal Bilgiler Okulu'na devam etti. Türkçülük fikirleri hayatının bu döneminde olgunlaştı. Akçura, Essai sur l'histoire des institutions du Sultanat ottoman (Osmanlı Saltanatı Kurumları Tarihi Üzerine Deneme) adlı tezini vererek okuldan, üçüncülükle mezun oldu.

1903 yılında, İstanbul'a dönmesi yasak olduğu için amcasının yanına Kazan'a gitti ve dört yıl kaldı. Tarih, coğrafya ve Osmanlı Türk Edebiyatı öğretmenliği yaptı. Ahmet Rıza'nın çıkardığı *Şuray-ı Ümmet* ve *Meşveret* gazetelerinde imzasız yazıları yayımlandı. Kazan'da iken yazdığı ve onu Türk siyasî hayatında meşhur eden *Üç Tarzı Siyaset* isimli dizi makalesi 1904 yılında Mısır'da yayımlanan "Türk" adlı gazetede çıktı. Türkçülük akımının manifestosu olarak kabul edilen bu 32 sayfalık makalesinde Akçura, Osmanlı İmparatorluğu'nun tekrar eski gücüne kavuşabilmesi için devletin resmî olarak benimseyebileceği muhtemel üç ana düşüncüyü (Osmanlılık, İslamcılık, Türkçülük) tetkik etti. Akçura, İstanbul'a geldiği 1908'e kadar Kazan'da siyasî ve kültürel faaliyetlerde bulundu. Türkçülük fikrini yaymak üzere "Kazan Muhbiri" adlı bir gazete çıkardı. Gaspıralı İsmail Bey, Alimerdan Bey, Abdürreşit Kadı İbrahimof gibi Türkçülerle birlikte 1905'te "Rusya Müslümanları İttifakı" adında bir parti kurdu. Kuzey

Türkleri bu parti sayesinde ilk kez Rus meclisi Duma'ya temsilci gönderdi. Akçura, seçimler bitene kadar siyasî propaganda yapmaması için hapiste tutuldu. 1907'de bu meclisin dağıtılması, Rusya'daki kaotik ortamı daha da belirsizleştirmiş ve Türklerin faaliyetleri ciddî anlamda sekteye uğramıştır. Tutuklanmak için arandığı sırada, Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet ilan edilmiş ve Akçura Rusya'daki işlerini tasfiye edip 1908 Ekim'inde İstanbul'a gelmiştir.

İstanbul'a geldikten sonra Darülfünun'da ve Mülkiye Mektebi'nde tarih dersleri verdi. Bütün ısrarlara rağmen İttihat ve Terakki Partisi'ne girmedi. 25 Aralık 1908'de İstanbul'da, Ahmet Mithat, Emrullah Efendi, Necip Asım, Bursalı Fuat Raif, Feylesof Rıza Teyfik ve Ahmet Ferit (Tek) ile birlikte Türk Derneği'nin kurucuları arasında yer aldı. Bu derneğin kapatılmasından sonra, 18 Ağustos 1911'de *Türk Yurdu Derneği* kuruldu. Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet Hikmet, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzade Ali Bey, Doktor Akil Muhtar Bey ile birlikte Yusuf Akçura da kurucular arasında yer aldı ve derneğin yayın organı olan *Türk Yurdu* dergisini 17 yıl boyunca idare etti. Ayrıca 1912'de faaliyete başlayan *Türk Ocağı*'nın kuruluşunda da aktif rol aldı.

Yusuf Akçura, Rusya'daki Türklerin haklarını korumak için de siyasî organizasyonlar tertipledi. "Rusya Mahkûmu Müslüman Türk-Tatarların Hukukunu Müdafaa Cemiyeti" adlı örgüt, 1916'da kuruldu. Çeşitli Avrupa ülkelerinde Rusya'daki Türklerin haklarını dile getiren konferanslar verdi. 1918 yılında Rusya'daki Türk esirleri kurtarmak için Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) temsilcisi olarak Rusya'ya gitti ve bir yıl kaldı.

1919 yılında yurda döndüğünde arkadaşı Ahmet Ferit (Tek) Bey'in kurduğu siyasî bir parti olan *Millî Türk Fırkası*'na katıldı. Aynı yılın sonunda İngilizler tarafından tutuklandı. 1920'de hapisten çıkınca Ahmet Ferit Bey'in eşi Müfide Ferit'in kız kardeşi Selma Hanım ile evlendi ve Millî Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçti. Hariciye Vekâleti'nde (Dışişleri Bakanlığı) Genel Müdür olarak görev yaptı. 1923 yılında İstanbul mebusu seçilerek meclise girdi. 1925 yılında Ankara Hukuk Mektebi'nde siyasî tarih dersleri vermeye başladı. 1931 yılında *Türk Tarih Kurumu*'nun kuruluşunda görevlendirildi ve ertesi yıl kurumun başına getirildi. 1. Türk Tarih Kongresi'ni yönetti. 1933 Üniver-

site Reformu'ndan sonra İstanbul Üniversitesi'nde Siyasî Tarih profesörü oldu.

Yusuf Akçura, Kars milletvekili iken 11 Mart 1935'te geçirdiği kalp krizi sonucunda İstanbul'da vefat etti; Edirnekapı Şehitliği'ne defnedildi.

Eserleri: *Ulûm ve Tarih* (Kazan 1906), *Üç Haziran Vak'a-yi Müessifesi* (Orenburg 1907), *Osmanlı Saltanatı Müessesatının Tarihine Ait Bir Tecrübe* (İstanbul 1909), *Üç Tarz-ı Siyaset* (İstanbul 1912), *Eski Şûrâ-yı Ümmette Çıkan Makalelerimden* (İstanbul 1913), *Mevkûfiyet Hatıraları* (Kazan 1907, İstanbul 1914), *Rusya'daki Türk-Tatar Müslümanların Şimdiki Vaziyetleri ve Emelleri* (İstanbul 1914), *Şark Meselesine Ait Tarihî Notlar* (İstanbul 1920), *Muasır Avrupa'da Siyasî ve İçtimaî Fikirler ve Fikir Cereyanları* (İstanbul 1923), *Siyaset ve İktisat* (İstanbul 1924), *Tarih-i Siyasî Dersleri I-IV* (İstanbul 1927-1935), *Türk Yılı* (İstanbul 1928), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Devri* (İstanbul 1940), *Tâ Kendim -Yahut Defter-i A'mâlim-* (İstanbul 1944).

İÇİNDEKİLER

Takdim / 11

•

Kitapta Yer Alan Yazıların Künyeleri /13

Yusuf Akçura'nın
Cengiz Han Tasavvuru/ 15

•

Müverrih Léon Cahun ve
Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han/ 34

•

Türk ve Tatarlar Birdir, Türkler Medeniyete
Hizmet Etmmişti / 94

•

EK:

Şimâl [Kuzey] Türklerinde
Türkçülük ve Tatarcılık / 113

•

Dizin / 125

TAKDİM

Elinizde tuttuğunuz bu kitap Yusuf Akçura tarafından verilmiş iki konferansın metinlerinden oluşmaktadır. “Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold’a Göre Cengiz Han” başlığını taşıyan ilk konferans, Türk Derneği’nde verilmiş ve *Türk Yurdu* dergisinin ilk sayısından başlayarak 11 sayı boyunca tefrika edilmiştir. Yayımlandığı dönemde Cengiz Han ve Türkçülük etrafında çeşitli tartışmaların çıkmasına yol açan bu tefrikaya dâir bir değerlendirmeyi kitabın başında bulacaksınız. Bu metni Cengiz Han’ı anlamak ve öğrenmek için başvurulacak bir tarih metninden ziyâde Türk düşünce tarihinin, modern Türk tarih düşüncesinin, Türk siyasî tarihinin bir belgesi gibi okumak gerektiği kanaatini taşıdığımı peşinen belirtmeliyim.

“Türk ve Tatar Birdir, Türkler Medeniyete Hizmet Etmiş-tir” başlıklı kısım ise Ebuzziya Tevfik’in, *Tasvîr-i Efkâr* gazetesindeki bir makalesinde, Tatar Türkleri aleyhinde bazı rencide edici ifadeler kullanması üzerine Fevziye Kırâathâne-si’nde başlayıp Şark Tiyatrosu’nda tamamlanan iki perdelik konferansın, *Türk Yurdu* dergisinin verdiği *Altın Armağın* isimli risâlede yer alan metnidir. Bu iki metni tamamlayacağı

düşüncesiyle Halim Sâbî'in, *Yeni Mecmûa*'da iki bölüm hâlinde neşredilmiş, "Şimâl Türklerinde Türkçülük Ve Tatarcılık" başlıklı yazısı da kitabın sonuna eklenmiştir.

Eski yazıdan yeni yazıya aktarıırken, kaynak değerini muhafaza etmek amacıyla metinlerin diline müdâhale etmedim ancak standart okura yabancı gelebileceğini düşündüğüm bazı kelime, ifade ve tamlamaların günümüz karşılıklarını metin içerisinde köşeli parantez ile verdim. Zaten metinlerin, günümüz Türkçesine pek de uzak olmayan bir dille yazılmış olduğu görülecektir. Dipnotlarda "*" işaretiyle yapılan açıklamalar da şahsıma aittir.

Mehmet Kaan Çalen

28 Ocak 2018 - Edirne

KİTAPTA YER ALAN YAZILARIN KÜNYELERİ

Akçuraoğlu Yusuf, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han", Türk Yurdu, S. 1, 24 Teşrîn-i Sâni 1327, s. 17-22.

Akçuraoğlu Yusuf, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han", Türk Yurdu, S. 2, 1 Kânûn-ı Evvel 1327, s. 47-53.

Akçuraoğlu Yusuf, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han", Türk Yurdu, S. 3, 15 Kânûn-ı Evvel 1327, s. 78-82.

Akçuraoğlu Yusuf, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han", Türk Yurdu, S. 4, 29 Kânûn-ı Evvel 1327, s. 114-116.

Akçuraoğlu Yusuf, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han", Türk Yurdu, S. 5, 12 Kânûn-ı Sâni 1327, s. 139-143.

Akçuraoğlu Yusuf, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han", Türk Yurdu, S. 6, 26 Kânûn-ı Sâni 1327, s. 177-183.

Akçuraoğlu Yusuf, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han", Türk Yurdu, S. 7, 9 Şubat 1327, s. 202-206.

Akçuraoğlu Yusuf, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han", Türk Yurdu, S. 8, 23 Şubat 1327, s. 240-244.

Akçuraoğlu Yusuf, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han", Türk Yurdu, S. 9, 9 Mart 1328, s. 268-272.

Akçuraoğlu Yusuf, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han", Türk Yurdu, S. 10, 22 Mart 1328, s. 303-307.

Akçuraoğlu Yusuf, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han", Türk Yurdu, S. 11, 5 Nisan 1328, s. 326-330.

Akçuraoğlu Yusuf, "Türk ve Tatarlar Birdir, Türkler Medeniyete Hizmet Etmıştır", Altın Armağan, İstanbul 1328, s. 37-59.

Halîm Sâbî, "Şimâl Türklerinde Türkçülük Ve Tatarcılık", Yeni Mecmûa, Se. 1, C. 2, S. 40, 18 Nisan 1918, s. 267-268.

Halîm Sâbî, "Şimâl Türklerinde Türkçülük Ve Tatarcılık", Yeni Mecmûa, Se. 1, C. 2, S. 41, 25 Nisan 1918, s. 293-294.

YUSUF AKÇURA'NIN CENGİZ HAN TASAVVURU

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dil ve tarih araştırmalarının etkisiyle, Osmanlı Türk tarih tasavvurunda tarihî mekân ve zaman genişlemeye, Türk tarihinin Osmanlı tarihi dışındaki zaman ve coğrafyaları Türk tarih düşüncesinin ilgi alanına girmeye başlar. Ali Sûavî, Ahmed Vefik Paşa, Süleyman Paşa, Şemseddin Sami, Necib Âsım gibi isimler bu genişlemeyi temsil ederler. Türk tarihi ve Türkler konusundaki yeni bilinçlenme kültürel-ilmî bir Türkçülüğün doğuşunu beraberinde getirir. II. Meşrutiyet yıllarında, bilhassa Balkan Savaşları'ndan sonra, kültürel Türkçülük siyasî Türkçülüğe doğru evrilir ve genişleyen tarihî mekân, Türk siyaset ufkunu da genişletir. Türk dünyasında birlik arayışının adı olan Türkçülük, bu birliği her şeyden önce tarihte, geçmişte göstermek zorundadır. Bu zorunluluğun temelinde iki husus bulunmaktadır. Birincisi, büyük bir haritaya sahip olan Türk dünyasının siyaseten birleştirilebilir olup olmadığı meselesini aşmak için bu büyük coğrafyanın tarihte en azından bir kez olsun tek bir idare altında birleştirilebilmiş olduğunu, bu yolla Türk birliğinin bir hayal olmadığını ispat etmek elzemdi. Zira Ali Kemâl, Akçura ile girdiği meşhur “Üç Tarz-ı Siyâset” tartışmasında, Türkçüleri haritaya bakmaya davet ederek, tevhîd-i Etrâk fikri için “*Neyi, kimi tevhîd ediyoruz? Tarih bir tarafa dursun, bir kere lütfen coğrafyaya, ahvâl-i âleme atf-ı nazar-ı ibret buyurulsun...*” diyordu.¹

¹ Ali Kemâl, “Cevabımız”, (Yeni yazıya aktaran Recep Duymaz), Üç Tarz-ı Siyaset Ve Düşünce Akımları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s. 197.

İkincisi, Türk dünyası şeklinde işaretlenen bu geniş coğrafyada, Kırgız, Tatar, Özbek gibi farklı adlarla farklı milletlerin değil, bütün boy, uruk, kavim asabiyyeleri ile mekân planındaki engellerin üzerinde tek bir milletin, bir Türk milletinin mevcudiyeti müşterek, birleştirici bir ata ve tarihî bir dönemle desteklenmeliydi. Bütün Türkleri, tek bir bayrak altında birleştirmiş bir kahraman olarak tasarlanan Türkçü Cengiz Han figürü, Türkçülüğün siyasî iddiaları için bu açıdan fevkalade işlevseldi. Bu sebeple Yusuf Akçura, Ziya Gökalp, Ahmed Ağaoğlu, Rıdvan Nafiz gibi Türkçüler çeşitli yazı, konferans ve şiirlerinde Türkçü Cengiz Han figürünü işlemeye başladılar.

II. Meşrutiyet yıllarında Cengiz Han imgesini yoğun bir şekilde işleyerek Türkçü tarih tasavvurunun ana kadrosuna sokan isimlerin başında Yusuf Akçura gelir. Akçura'nın Cengiz Han'a yönelik bu ilgisi birkaç bağlamda tartışılabilir. İlk akla gelen husus Akçura'nın kökenidir. Bir Tatar Türkü olarak 'Türk-Tatar-Moğol' birliğini sık sık vurgulayan Akçura'nın, bu birliği somutlaştıracak, Tatarların Türklüğünü vurgulayacak bir tarihî figüre ve döneme ihtiyaç duyması sebebiyle Cengiz Han'a ehemmiyet verdiği, bu suretle de müşterek kökene işaret ederek hem Osmanlı Türk dünyasına katılabilmek için Tatarlara bir yol açmaya çalıştığı, hem de Osmanlı Türklerinin ilgisini Rusya'nın hâkimiyeti altındaki Türklere çekmek istediği düşünülebilir. Daha kuvvetli bir ihtimal ise Akçura'nın "tevhîd-i etrak" yahut "bütün Türklük" şeklinde kavramlaştırdığı düşünce yapısı vermektir ki onun resmettiği Cengiz Han "bütün Türklük" idealine tarihen olabilirlik vasfı kazandırdığı gibi çöküş psikolojisi altında ezilen Osmanlı Türklerine de yeniden büyük devlet olma imkânını sunuyordu.² Bu açıdan Cengiz Han etrafında inşa ettiği söylemin değişen siyasî şartlara göre zaman içerisinde farklı ton ve frekanslarda seyretmesi oldukça öğreticidir.

² François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*, Çev. Alev Er, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 81-82.

Akçura'nın Cengiz Han üzerindeki dikkati, en yoğun aşamasını II. Meşrutiyet yıllarında yaşamıştır. Bu yıllarda daha çok Léon Cahun'a³ dayanarak Cengiz Han'ı bütün Türkleri birleştiren ve dolayısıyla tarihte bir kez gerçekleşmiş bir şeyin tekrar gerçekleşebileceği çağrışımından hareketle “bütün Türklük fikrini” meşrulaştıran bir tarihî figür olarak resmeder. Oysa Meşrutiyet'ten önceki metinlerinde Cahun'un çizdiği Cengiz Han profili hususunda daha mesafeli bir dil kullanır. Paris Siyasal Bilgiler okulunda hazırladığı mezuniyet çalışmasında⁴ ‘eğer Léon Cahun’un iddiası **sahih ise pek eski Türkler arasında bile millî fikir hayli münteşir idi. Cengiz Han zamanında onun teşvikiyle Türkler vatanperver oldular. O zamanda Türklerin büyük Türklük fikri vardır**’ diye yazmaktadır.⁵ Görüldüğü gibi Cahun’un iddiasına ‘eğer **sahih ise**’ ibaresi ile şerh düşmektedir. Yine aynı çalışmada, ‘**Cengiz Han, İl hanlarının saltanatını iâdeten teşîs eylediği zaman, aynı ırkın muhtelif unsurlarını mezc ile sıkı ve birleşmiş bir devlet ve millet vücuda getirmek istemiştir, diye rivâyet olunur**’ yazarak iddianın ‘rivâyet’ olduğunu belirtmekle yetinir ve hatta atıf yaptığı ‘**Léon Cahun bu iddiada en ileri gidenlerdendir**’ diye vurgulama gereği duyar.⁶

³ Fransız Türkolog (1841-1900). Özellikle dilimize ‘*Asya Tarihine Giriş Kökenlerden 1405’e, Türkler ve Moğollar*’ ismiyle tercüme edilen eserinin, Türkçüler üzerinde oldukça etkili olduğu ifade edilir. Bakınız: Etienne Copeaux, *Türk Tarih Tezinden Türk-İslâm Sentezine*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 32-35. Nitekim Ziya Gökalp, eserin Necip Âsım tarafından yapılmış bir genişletilmiş tercümesinin Türkçülüğe karşı ‘*her tarafta temayüller uyandırdığını*’ beyan eder. Bakınız: Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014, s. 26.

⁴ Çalışma ‘*Osmanlı Saltanatı Müessesâtı Tarihine Dâir Bir Tecrübe*’ adını taşımakta olup mukaddime kısmı II. Meşrutiyet yıllarında *Bilgi Mecmûası*’nda neşredilmiştir.

⁵ Akçuraoğlu Yusuf, “Osmanlı Saltanatı ve Müessesatı Tarihine Dair Bir Tecrübe”, *Bilgi Mecmûası*, Yıl: 1, Sayı: 1, Teşrin-i Sani, s. 87.

⁶ Akçuraoğlu, “Osmanlı Saltanatı ve Müessesatı Tarihine Dair Bir Tecrübe”, s. 90.

Meşhur eseri Üç Tarz-ı Siyaset'te⁷ de Cengiz'in Türklüğüne ve büyüklüğüne değinmekle birlikte, Türk milliyetçiliği fikrinin tarihte hiçbir Türk devletinde mevcut bulunmadığını söyleyerek Cahun'un 'Cengiz Han'ın bütün Türkleri birleştirmek gibi yüce bir gaye ile Asya'yı baştanbaşa fethettiği' şeklindeki iddialarına şüphe ile yaklaşmıştır. Cahun, Cengiz ve Moğolların tarafını tutmaktaydı ve söz konusu iddialar henüz tarih tarafından tamamen tevsik edilmemişti.⁸ Akçura'nın Meşrutiyet'ten önce henüz 'turfandadır' dediği Türkçülük siyaseti için değer yüklenebilir tarihî ve romantik bir figüre pek ihtiyaç duymadığı anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet döneminde de, *Türkçülüğün Tarihi*'ni kaleme aldığı çalışmasında modern döneme odaklanarak Cengiz Han'a herhangi bir atıfta bulunmadan modernite öncesinde kabile düzeyinde var olduğunu belirttiği bir "insiyakî milliyetçilik"e ufak bir dokunuş yapıp geçer. *Türk Yılı 1928*'de Türkçülüğe tarihî bir temel bulma, Cengiz Han veya başka bir karakter üzerinden tarihî bir milliyetçilik kurgulama arayışında değildir.⁹ Demek ki Akçura, uygun siyasî ve ideolojik şartların etkisiyle, bir ara dönem olarak II. Meşrutiyet yıllarında kuvvetli bir Cengiz Han ve onun tarafından temsil edilen tarihî bir Türk milliyetçiliği vurgusuna sahiptir. Türk Derneği'nde verdiği bir konferansın metni olup *Türk Yurdu*'nda tam 11 sayı tefrika edilen 'Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han' başlıklı yazılarında bu hususu müşahade etmek mümkündür. Bu dizi yazınının *Türk Yurdu*'nun ilk sayısından itibaren yayımlanmaya başlamış ol-

⁷ Üç Tarz-ı Siyaset, 1904 yılında, Ali Kemâl'in Mısır'da çıkardığı 'Türk' isimli gazetede, üç bölüm hâlinde neşredilmiştir. II. Meşrutiyet'ten günümüze kadar eski ve yeni yazı ile müteaddit defalar risâle şeklinde basılmıştır.

⁸ Yusuf Akçura, "Üç Tarz-ı Siyaset", Üç Tarz-ı Siyaset Ve Düşünce Akımları, Yeni yazıya aktaran Recep Duymaz, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s. 23.

⁹ Akçuraoğlu Yusuf, "Türkçülük - Türklük Fikri, Türkçülük Cereyanı, Türk Ocakları", *Türk Yılı 1928*, İstanbul 1928, s. 290-291.

ması, dolayısıyla Akçura'nın dergideki ilk yazısının Cengiz Han üzerine oluşu da manidârdır.

Akçura'nın, tarihî belgelerle ispat edilmemiş olmasından ötürü Meşrutiyet'ten önce mesafeli durduğu Cahun'un iddialarına, böyle bir konferans metninde yer vermesi acaba bu iddiaların tarihî delillerle ispat edilmesi üzerine mi olmuştur? Metinde bu hususa dair açık bir işaret yoktur. Ancak Batılı tarihçilerin, oryantalistlerin; siyasî, dinî, millî sebeplerle tarihi tahrif ettikleri uyarısını yaparak Barthold'un yalnız hakikati arayan tarihçiler sınıfına dâhil olduğunu belirtir. Cahun için ise daha önceki yazılarında yaptığı gibi yine tedbirli hareket ederek Türklere ve Cengiz'e karşı beslediği muhabbet sebebiyle belgelendirilmemiş iddia ve görüşlerini kullanmadığını ifade eder. Fakat Cahun'un Türklere muhabbetinin bazı tarihçilerin Türk düşmanlığı karşısında hiç mesabesinde olduğunu söylemek suretiyle aslında onun tezlerinin kabul edilebilir olduğunu da ima etmekten geri durmaz. Nitekim II. Meşrutiyet'ten önceki metinlerinde Cengiz Han'ın bütün Türkleri birleştirmek idealiyle hareket ettiği iddiasını şüpheli, yani belge ile tasdik edilmemiş bulurken, artık sık sık bu ideale atıfta bulunacak ve bir bakıma önceliğinin 'tarihî hakikat' arayışından 'romantizm'e doğru kaydığını ihsas ettirecektir. Akçura'nın metni, ilk bakışta bir tarih konferansı gibi gözükse de aslında mesele tarih değildir, içinde yaşanılan zaman ve istikbâldir. Tarihten seçilen ve çok tabîi olarak dönüştürülen kişi, olay ve olgular üzerinden bugün ve gelecek için yeni anlamlar ve mesajlar üretilerek 'gelenek icadı'yla kimlik inşa süreci tahkim edilmek istenir. Bu itibârla Cahun'dan seçerek inşâ ettiği bu Cengiz imajı, başta Ali Kemâl olmak üzere Türk birliğini gerçekleşmesi imkânsız bir hayâl addeden bütün Osmanlı aydınlarına karşı bir cevap gibi yorumlanabilir.

Zaman, mekân, siyasî teşekkül, din ve mezhep gibi herhangi bir düzlemde sınırlamayı kabul etmeksizin Türk tarihini bir bütün olarak telakki etmek; bu tarihe millî ve içeriden bir bakış önermek; Türkler, Tatarlar ve Moğollar arasında

köken birliğini vurgulamak; bu köken birliğini somutlaştıran tarihî bir figür olarak Cengiz Han'ı öne çıkartarak Türklerin millî idealleri ve tarihî kinlerinin en yüksek düzeyde temsilcilerinden biri mevkiine oturtmak; onu milliyetçi, laik ve hukuka bağlı “modern” bir devlet başkanı şeklinde takdim etmek; anlatıyı kuvvetlendirerek kurgunun zayıf noktalarını desteklemek için İran-Turan kavgası gibi tarihî cereyanlara başvurmak; nihayet bütün bu hususların sağladığı imkânlar ile tarihî bir Türk milliyetçiliği inşâ etmek gibi motifler Akçura'nın Cengiz Han anlatısındaki temel unsurlardır ve kaynağı büyük ölçüde Cahun'dur.¹⁰

Öncelikle Akçura, Osmanlı merkezli tarih tasavvuruna muhaliftir. Türkçüler, tarihe Türk dünyası ölçeğinde bakmayı deneyerek zaman, mekân, hanedan, siyasî teşekkül, din, mezhep gibi kriterlerle Türk tarihinin parçalanmasına karşıdırlar. Tarihin merkezine bir devlet veya hanedan yerine doğrudan Türk milleti yerleştirilir ve bu suretle Türk tarihi bütün zaman ve mekânlarıyla kuşatılmak istenir. Bu tavrın tabîî bir neticesi olarak Osmanlı tarih yazıcılığında düşman telâkki edilen Cengiz Han, Timur ve Şah İsmail gibi simâlar, “millî tarih”in birer parçası hâline gelir.¹¹ Osmanlılara çok zarar vermiş bulunan Napolyon, Petro ve Katerina gibi isimlere büyük sıfatını layık gören fakat Cengiz ve Timur gibi Türk hükümdarlarını lanetleyen Osmanlı tarihleri artık eleştiri konusudur.¹²

Akçura, bu durumun ‘onları başkalarının gözüyle görmemizden, başkalarının beyniyle anlamamızdan’ kaynaklandığını ve bir tür kendine yabancılaşmaya yol açtığını söyler ki II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet yıllarındaki pek çok yazısında da Türk tarihine içeriden bakamayışımıza, dünya tarihini de kendi

¹⁰ Bakınız: Léon Cahun, *Asya Tarihine Giriş Kökenlerden 1405'e, Türkler ve Moğollar*, Çev. Sabit İnan Kaya, İstanbul 2006.

¹¹ Mehmet Kaan Çalen, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Tarih Düşüncesi*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2013, s. 280-281, 287-297.

¹² Akçuraoğlu Yusuf, “Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han (1)”, *Türk Yurdu*, S. 1, 24 Teşrin-i Sâni 1327, s. 17.

gözlerimizle göremeyişimize ısrarlı bir şekilde temas etmiştir. Meselâ Meşrutiyet dönemi ders kitaplarının Fransızca tercüme edilerek hazırlandığını, dolayısıyla dünyayı hep Fransızların gözünden gördüğümüzü belirtmiştir. Kendi tarihlerimizde Türkler için ‘etrak-ı bî-idrak’, Tatarlar için ‘hunhar’ denilmesini bu yabancılaşmaya örnek olarak zikreder. Atilla, Cengiz ve Timur’u yabancıardan öğrenmek, onlar hakkında düşmanların ağzıyla konuşma zaafını doğurmuştur. Bu bağlamda Cengiz Han aleyhtarı söylemin beslendiği bazı temel metinleri kaleme almış olan Nâmık Kemâl ve Abdurrahman Şeref beyleri de tenkit ederek *“yabancıların taktığı gözlüğü kırıp atarak, vakâyie, öz Türk gözümüzle”* bakmayı teklif etmektedir.¹³ Bu itibarla Akçura, Türk tarihinin, hususen de Cengiz Han’ın millî bir bakış açısıyla, yani çağın gerçeği olması itibariyle millî tarihyazımına gönderen metodolojiyle mütâlaa edilmesini ister. Onun ilgili metinlerini de her hâlde bu açıdan okumak iktiza eder.

Akçura’nın üzerinde durduğu ana meselelerden birisi Türk-Tatar-Moğol birlikteliğidir. Moğolların büyük Türk ırkının bir kolu olduğunu söylese de¹⁴, hatta bir yazısında Tatar ve Moğolları Türklerin ‘amcazâdeleri’ şeklinde tavsif etse de¹⁵ bu açıklamaların onu pek tatmin etmediği anlaşılmaktadır. Zira Cengiz Han’ın Moğol değil Türk olduğunu, ‘Şimal Türkleri’nin de Tatar değil Türk olduklarını ikaz etmekten geri durmamaktadır. Moğolları Türk kabul ettikten sonra Cengiz Han’ın ayrıca Türklüğünü ispat etmeye çalışmanın bir lüzumu yoktur. Oysa Akçura, Cengiz Han için tertip edilmiş resmî seçereye dayanarak onun Türk olduğunu iddia eder. İki ejder ortasındaki bir kaplumbağa sembolünden oluşan eski Türk

¹³ Akçuraoğlu, “Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold’a Göre Cengiz Han (1)”, s. 18-19; Çalen, *Türk Tarih Düşüncesi*, s. 237.

¹⁴ Akçuraoğlu Yusuf, “Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold’a Göre Cengiz Han (2)”, *Türk Yurdu*, S. 2, 1 Kânûn-ı Evvel 1327, s. 49

¹⁵ A. Y., “Türk Âleminde”, *Türk Yurdu*, Yıl: 1, Sayı: 4, 29 Kânun-i Evvel 1327, s. 117.

imparatorluğunun mührünü kullanması sebebiyle de onu eski büyük Türk imparatorlarının halefi olarak görür.¹⁶ Tatar ve Moğolları sık sık Türkler ile birlikte telaffuz ederek adeta bir sacayağı kuran Akçura, Türk kültürü ve âdetleriyle Moğol kültürü ve âdetleri arasındaki benzerliklerden, eski zamanlardan beri iç içe yaşayan Türkler ve Moğolların karıştığından, Cengiz'in ordusundaki Moğolların Türkleştiğinden bahseder ki zaten 'büyük Türk ırkının bir kolu' olduğu beyan edilen Moğollar için yapılan bu izahât gereksiz durmaktadır.¹⁷

Cengiz Han'ı Akçura'nın nezdinde önemli kılan hususlardan birisi 'dünyanın en büyük imparatorluğunu' kurmuş olmasıdır ki bu durumu sık sık zikreder, hatta bu imparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu'nun fevkinde gördüğünü açıkça hissettirir. Türklerin Asya'da kurduğu dört imparatorluktan üçüncüsü olduğunu ifade ettiği 'Mongol-Türk İmparatorluğu' sadece bu dört imparatorluk içindeki en büyük olanı değildir, aynı zamanda tarihin de kaydettiği en geniş imparatorluktur.¹⁸ Akçura'nın Cengiz'i "*mâzi-i millîmizin en yüksek simâsı*", fütûhâtını da "*ecdâdın en şanlı vekâyü*"¹⁹ şeklinde tavsif etmesi, ister istemez Cengiz karşısında Osmanlı tarihini ve Osmanlı padişahlarını önemsizleştirmekte, en azından henüz bu aşamada merkezî konumundan ederek tâlileştirmekte ve Cumhuriyet döneminde Osmanlı aleyhtarı tavrı çok daha sertleşecek olan yeni bir tarih telakkîsinin oluşmasına yol açmaktadır.

¹⁶ Akçuraoğlu Yusuf, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han (4)", *Türk Yurdu*, S. 4, 29 Kânûn-ı Evvel 1327, s. 115-116.

¹⁷ Akçuraoğlu Yusuf, "Türk ve Tatar Birdir, Türkler Medeniyete Hizmet Etmıştır", *Altın Armağan*, İstanbul 1328, s. 41-44, 50.

¹⁸ Akçuraoğlu, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han (1)", s. 22; Akçuraoğlu Yusuf, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han (8)", *Türk Yurdu*, S. 8, 23 Şubat 1327, s. 240-241.

¹⁹ Akçuraoğlu Yusuf, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han (5)", *Türk Yurdu*, S. 5, 12 Kânûn-ı Sâni 1327, s. 142; Akçuraoğlu Yusuf, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han (10)", *Türk Yurdu*, S. 10, 22 Mart 1328, s. 305.

Akçura, Cengiz İmparatorluğu'nun genişleme siyasetinin temelinde, doğu ve batı seferlerinde tecessüm eden iki millî motivasyon bulur ve böylece hem Cengiz Han'ın askerî harekâtını kuru bir 'talan' olmaktan çıkarır, hem de onun şahsında millî bir ideal inşa eder. Ebu'l Gazi Bahadır Han ve Cahun'a dayanarak Cengiz Han'ın Çin seferini açma sebebi- ni bir 'millî intikam almak' şeklinde tefsir eder. Cengiz Han, atalarım ve kardeş uruğum dediği, Hun İmparatorluğu'nu kurmuş bulunan büyük Türk milletinin Çin'den intikamını almak istemektedir.²⁰ Bu noktada Türklerin tarihî ideallerinin ve kinlerinin taşıyıcısı gibi resmedilir:

«Çin seferinin sâik-i fikrîsi, birleşmiş Mongolların akvâm-ı sâireye tefevvukunu temin ve Mongollara revâbit-ı irkiyesi muhakkak olan ve Mongolların reisi Timuçin'in Kara Kurum'da han köterilmesi ile resmen mirası alınan Hiyung-nu Türk İmparatorluğu'nun intikam-ı tarihîsini almaktır.»²¹

Garp seferinin durumu daha karmaşıktır, çünkü doğrudan İslâm ve Türk dünyasına yönelik olan bu seferi tevil etmek için daha sofistike bir yoruma ihtiyaç vardır. Akçura'nın cümleleriyle:

«Cengiz'in edvâr-ı hayâtiyesinden, Şark İslâmî tarih ve edebiyatında en çok mevzû-ı bahs olan devir, cihângîrin, pâyitahtına nispetle garbî, yani âlem-i İslâm'ı istilâ zamanıdır. Bugüne kadar aramızda Cengiz'i nefret ve teline müstahak hûn-rîz bir canavar gibi telakki ettiren, ismine en ağır lâkabları Türkler arasında bile taktıran, onun memâlik-i İslâmîyye'ye taarruzu, yani garb seferi olmuştur.»²²

²⁰ Akçuraoğlu Yusuf, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han (6)", *Türk Yurdu*, S. 6, 26 Kânûn-ı Sâni 1327, s. 177-178.

²¹ Akçuraoğlu, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han (6)", s. 178.

²² Akçuraoğlu, "Müverrih Léon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han (5)", s. 139.